

naši hiši. A da je groza še bolj grozna, je te smrti vse več, a vse manj rojstev. Nič drugega ne vem o tem, kakor da je treba ljubiti življenje in da je življenje sveto. Morda bomo tako lahko v sebi in v svojih premagovali strah, ki je najhujši: strah pred prihodnostjo. Zagotovo tudi z ustvarjanjem take prihodnosti, ki ne bo negotova, ki ne bo plašila sodobnikov in zanamcev, marveč jih bo polnila z radostjo življenja in s pijanostjo moči in odpornosti. S suverenostjo življenja. In če se mi danes sprašujemo, suverenost slovenskega naroda, kaj je to, naj se ti, ki pridejo, jutri ne sprašujejo o suverenosti življenja, a naj ga srečni in svobodni polno živijo kot ljudje, kot Slovenci in kot državljani Evrope in sveta.

Glejte, misel o suverenosti slovenskega naroda se je spremenila v premišljevanje o našem obstanku na tem svetu. Oprostite. Verjeti hočem, da vi tako ne mislite, da vas drugačna dejstva polnijo z drugačno, prijaznejšo resnico. In v tej vaši resnici bo nemara zavetje tudi zame, vsaj prehodno, kot smo pač prehodni gostje na poti med morjem in Gôro, iz slovenskosti v neko drugo slovesnost vsi.

Janez
Menart

Ali je slovenski narod suveren?

Zavestno združevanje ljudstev na narodnostnih izhodiščih se je v Evropi začelo nekako v 2. polovici osemnajstega stoletja, nekje malo prej, drugje malo pozneje. Kljub temu, da se komu na prvi pogled zdi drugače, Slovenci pri tem nismo bili med zadnjimi, saj se je naša narodna zavest začela pospešeno prebujati in v mejah možnosti načrtno uresničevati hkrati kot, recimo, nemška ali italijanska. In v takó imenovani »pomladi narodov«, leta 1848, smo tudi Slovenci začutili, da smo samostojen narod in si v principu, tako kot vrsta drugih mladih narodov, tudi mi postavili svoj končni cilj – politično združitev v skupni domovini, ki smo ji nadedli akcijsko ime Zedinjena Slovenija. Pri ostvarjanju tega svojega cilja smo zaradi slabših izhodišč seveda zaostali za združevalno uspešnostjo drugih večjih, razvitejših in bogatejših ljudstev; toda to ni spremenilo bistva; seme je vzkliklo ter kljub pusti zemlji in kljub nesončnim dnem zrasko in dozorelo v narodno telo z lastno državo in predvsem še z močno zavestjo o svoji samosvojesti. Kljub nevarnim časom, ko nam je grozila narodna smrt, in kljub hudim ozemeljskim izgubam, ki smo jih v neenakem boju in zaradi nesrečnih okoliščin morali utrpeti, smo vendar TU v svoji polni funkcionalni zaokroženosti: s svojim ozemljem, s svojim jezikom in kulturo, s svojo upravno in ekonomsko sposobnostjo za obstoj in razvoj, in z znatnim delom vsega drugega, kar sodi med državotvorne lastnosti vsakega naroda. Med temi lastnostmi je treba nenazadnje posebej omeniti tudi trdno odločnost, da si že pridobljenega ne pustimo vzeti, da si tisto, kar nam še manjka, nameravamo ustvariti in priboriti ter da se hočemo razvijati kot enakopraven narod v družbi drugih evropskih narodov.

Da pa bi res lahko stopili na pravo pot razvoja, nam je nujno potrebna

narodna suverenost, kajti samo ta res omogoča vsakemu narodu, da lahko razvije vse svoje sposobnosti in si z delom duha in rok ustvari svet, v katerem bo vsak posameznik lahko poiskal svoj življenjski smisel, sebi v užitek in vsej družbi v korist.

Kaj je razumeti pod suverenostjo kakšnega naroda? Kot večina podobnih pojmov se tudi ta izmika povsem točni oznaki. Toda za naš namen bo dovolj, če rečemo, da je suveren tisti narod, ki lahko na svojem nacionalnem ozemlju ureja vsa družbena vprašanja tako, kot se zdi njemu samemu najbolj prav. Tako nekako vsaj lahko presadimo na narodno področje strokovno oznako, ki pod suverenostjo razume popolno neodvisnost države v notranji in zunanji politiki; to v našem slovenskem primeru velja toliko bolj, saj gre za narod, ki je primerno organiziran v lastni državi.

V duhu pravkar omenjene definicije pojma »suverenost« se lahko torej vprašamo: ali je slovenski narod popolnoma neodvisen v svoji notranji in zunanji politiki? Pri tem, ko tako vprašujemo, moramo pojem zunanje politike seveda skržiti predvsem na politiko v odnosu do zvezne jugoslovanske vlade; kajti, večino, da tako rečemo, pravih zunanjepolitičnih odločanj Slovenija zato, ker je federativna republika, ne uresničuje samostojno, temveč v okviru skupnih odločitev osrednje jugoslovanske vlade.

Čeprav je stvar le teoretično razdružljiva, se zaradi preglednosti snovi vprašajmo najprej: ali je slovenski narod suveren v okviru svoje republike? Takoj se seveda postavlja vprašanje, kaj je »slovenski narod« in kaj je njegova »narodna volja«, kateri mora biti ustrezno, da bi mu lahko rekli »suveren narod«.

Narod so pač predvsem vsi, ki se čutijo člane iste etnične populacije. Pod voljo naroda pa praktično gledano ne moremo razumeti drugega kot visoko prevladujoč seštevek posameznih enako usmerjenih mnenj, ki jih člani naroda imajo o skupnih narodnih zadevah in ki jih v primeru posebno usodnih vprašanj izražajo neposredno na referendumih, sicer pa na svobodnih volitvah v državne organe, s tem da oddajo svoj glas za kandidate, v katerih upajo najti izvrševalce svoje volje.

Slovenski narod bi torej bil v svoji notranji politiki suveren, če bi njegovi predstavniki v vseh odločujočih republiških državnih organih izvajali njegovo voljo.

Kot je splošno znano, Slovenci (tako kot drugi Jugoslovani) nismo nikdar po vojni imeli resnične možnosti, da bi ob volitvah kandidirali in volili svoje narodne predstavnike tako, kot bi si bili to res želeli. Razen zadnjih nekaj let o čem takem sploh nismo smeli javno govoriti; vsak tak pomislek, da ne rečem celo predlog v tej smeri, je bil takoj ex cathedra ožigosan kot reakcionarno dejanje, meščanski liberalizem, antisocializem in podobno, in že v kali zatrt. Namesto tega je partija in pozneje Zveza komunistov Slovenije po svojih utečenih poteh iz leta v leto določala ringelšpilsko ponavljajoče se kandidatne liste s po enim kandidatom, ki je bil seveda zmerom obvezno izvoljen, saj je bil neupravičen izostanek z volitev, zlasti še v prvih povojnih letih, pa tudi pozneje, ožigosan kot protidržavno dejanje, ki se je grešniku slej ali prej, tu ali tam, bolj ali manj bridko maščevalo.

Tako so že vseh štirideset let po vojni na vseh količkaj pomembnih položajih, zlasti še na vodilnih političnih, zmerom nastavljeni skoraj sami člani ZKJ. Teh pa ni bilo nikdar več kot kakih deset odstotkov vsega prebivalstva; trenutno jih je samo slabih šest odstotkov. In ta izrazita

manjšina že ves povojni čas odloča o prav vsem javnem življenju, s tem pa seveda tudi o vseh izrazito narodnih vprašanjih: vojski, šolstvu, gospodarskem in znanstvenem načrtovanju, kulturi, cerkvenih vprašanjih, zamejski problematiki, priseljevanju, demografski politiki, urbanizaciji prostora in tako naprej do konca naštevavanja. Krivični bi bili, če bi trdili, da med vsemi temi komunisti ni bilo prizadevnih, dobronamernih in narodno zavednih ljudi. Celo precej jih je bilo in jih je še danes. Toda za svoj narod, žal, niso mogli in tudi še danes ne morejo storiti kaj dosti, vsaj načrtno ne morejo poskrbeti zanj. (Pravici na ljubo je seveda treba vsaj v oklepaju v isti sapi tožiti tudi o tem, da je bilo zmerom še mnogo več takih članov partije, ki so bili za narodna vprašanja gluhi na obe ušesi). Takoj po vojni je namreč zavlada doktrina, da so bila z revolucijo rešena vsa nacionalna vprašanja v Jugoslaviji in s tem seveda tudi slovensko. Ko pa tega zaradi stalnih protidokazov ni bilo več mogoče trditi, je to floskulo zamenjala v komunistični plašč preoblečena centralistična in celo unitaristična parola o nujni zgodovinski prednosti razrednega nad pogubnimi nacionalizmi. Praksa in nameni pa so ostali in še ostajajo ves čas isti in kristalno čisti, le da jih ni varno imenovati s pravim imenom. In temu – recimo – vsejugoslovanskemu načelu, ki ga je forsirala Zveza komunistov Jugoslavije, edina sila, ki je v tej državi sploh lahko kaj forsirala, so se morali dosledno uklanjati tudi člani Zveze komunistov Slovenije, kdaj pa kdaj tudi proti svojem hotenju, čeprav žal tega drugačnega hotenja ni bilo ravno veliko: zvezna partija jih je imela namreč na nitkah tako imenovanega »demokratskega centralizma«, kar je le lepši izraz za prevlado večine nad manjšino, na narodnem območju, torej, za prevlado interesov številnejših narodov nad interesi – v našem primeru – tudi Slovenije. Ti »višji«, »razredni«, »jugoslovanski«, »zajedniški« in podobni interesi pa so bili zmerom tako nenasitni, da že štirideset let v povprečju vsak Slovenec oziroma prebivalec Slovenije dela poleg zase še najmanj za enega in za pol drugega Jugoslovana zunaj svoje republike, pa čeprav pri tem upoštevamo samo redne dajatve, ne pa tudi raznih prelivanj denarja in kreditov, raznih posebnih ukrepov, posebnih davkov in dajatev, obveznih bančnih depozitov, ponorelega tiskanja v primarni emisiji denarja in še in še.

Vsi ti interesi preostale Jugoslavije, ki jih partijski demokratični centralizem slovenskim komunistom z ideološko prisilo o jugoslovanstvu, o bratstvu in enotnosti, o zajedništvu, o vsemogočih pomočeh in podobnem postavlja kot prednostno nalogo, so skozi desetletja preprečevali, da bi slovenska Zveza komunistov lahko vodila káko manj kratkovidno narodno politiko v kmetijstvu in industriji, priseljevanju, zaščiti zemlje, izobraževanju, znanstvenem napredku in slovenski nataliteti. Tako lahko ta del razpravljanja sklenemo z ugotovitvijo, da slovenski narod glede na svojo notranjo politiko ni suveren in da ni suverenih niti tistih njegovih šest odstotkov, ki so člani ZKS, saj so tudi oni suvereni samo v razmerju do svojega naroda, da namreč lahko z njim delajo, kar hočejo, da pa, tudi če bi hoteli, ne morejo odločati o tem, o čemer bi morda hoteli odločati, ker so nesuvereni v odnosu do Zveze komunistov Jugoslavije, ki s preglasovanjem in še s čim drugim suvereno odloča in določa, kako se bo delalo, in pika.

Ker v Jugoslaviji razen ZKJ in JLA nima nihče nobene res odločilne besede, je z navedenim v bistvu povedano vse tudi o tako imenovani

suverenosti slovenskega naroda navzven, to se pravi, v odnosu njegove federalne države do osrednje državne oblasti.

Kljub temu, da so stvari vnaprej jasne, si kar tako, zaradi lepšega, v tej smeri zastavimo nekaj poskusnih vprašanj. Ali imamo lahko za suvereno državo republiko:

- ki že ves čas svojega obstoja ob cestah na svoji notranji meji ne sme ali pa si ne upa postaviti napisnih tabel, ki bi popotniku povedale, da prihaja v republiko, kjer živi slovenski narod?

- ki brez ugovora prenese povzdignjeni glas svojega zveznega predsednika, ko ta grozeče poudarja, da v Jugoslaviji ne sme biti nobenih mej – pa čeprav so te meje določene z ustavo in v njej natančno popisane?

- ki si ne upa zahtevati, da bi sinovi njenega naroda lahko služili vojaško dolžnost v svojem jeziku?

- ki o njeni z ustavo določeni pravici do uporabe slovenščine kot uradnega jezika na njenem ozemlju določa nekaj vojaški senat; najvišji zvezni organ pa na njeno zahtevo po uveljavitvi ustavnosti z namerno žaljivostjo odloči v prid soldatu?

- ki pristane v skupščini na take gospodarske uredbe, da morajo njena nelikvidna podjetja najemati kredite, s katerimi nato polnijo fond za nerazvite.

- ki ne more v svoji blagajni zadržati niti toliko lastnega denarja, da bi krila najnujnejše domače potrebe za obnavljanje tovarn, za najnujnejši razvoj znanosti, za osnovno zdravstvo in šolstvo... in tako naprej, še in še...

- ki se kljub hotenju in poskusom ne more ubraniti vsega tistega, kar je slovenski narod pripeljalo tik pred gospodarski zlom, v dvajsetletni znanstveni zastoj za Evropo, na rob socialne revščine, v industrijsko zasvinjanost dežele, v neurejeno priseljensko področje in v neposredno fizično izumiranje.

Na vsa ta vprašanja je seveda samo en in isti odgovor: Suveren ni narod, pač pa tisti, ki ukazuje tistemu, ki narod vodi.

Tako lahko na koncu žalostno ugotovimo, da slovenski človek ni suveren niti v lastni republici niti navzven. Da tako v političnem kot v materialnem pogledu nekako »omejeno suvereno«
brezciljno životari iz dneva v dan, poln strahu za vsakdanjo zasebno usodo in za skupno narodno prihodnost.

In kaj bi bilo potrebno storiti, da bi slovenski narod postal resnično suveren?

Po mojem mnenju bi k temu v notranji politiki ogromno pripomogle neposredne volitve v vse republiške organe; v tako imenovani »vnanji«
politiki, to se pravi, v odnosu do osrednje vlade, pa delovanje za konfederativno ureditev Jugoslavije.

Prva zahteva je v marsičem seveda osnovni pogoj za drugo. S sistemom neposrednih volitev bi namreč prišli na vodilna mesta v republici ljudje, ki bi jim bila osnovna naloga izpolnjevati najprej in predvsem voljo naroda, ki jih je izvolil za svoje predstavnike. Stvari bi se začele premikati v zdravo smer takrat, ko bi komunisti na vodilnih mestih imeli manj kot polovico svojih predstavnikov, in bi jih bilo mogoče tudi preglasovati, če ne bi imeli prav.

Konfederacija pa se mi zdi za Jugoslavijo sploh edina trajna rešitev. V pravni državi bi namesto nje zelo verjetno povsem zadostovala oblika zvezne države, kot jo imamo. Jugoslovanska stvarnost pa je žal takšna, da še napisana pravica v njej nima nobene teže in veljave. Zato bi bilo treba pravice in dolžnosti posameznih državnih enot točno določiti in razmejiti s konfederativno ureditvijo. Potem bi se vedelo, kdo pije in kdo plača. In ko bi bil vsakdo odvisen predvsem sam od sebe in bi vedel, da bo imel toliko, kot bo ustvaril, bi bili vsi, vsak zase, obenem pa tudi vsi v prid vsem, bolj varčni pri trošenju in bolj ustvarjalni pri delu.

Priznam, da bi si še pred nekaj leti ne upal priti na dan s tako jasnimi besedami, pa tudi mogel ne bi, saj bi me na sredi prekinili. Zdaj pa je drugače. Zdaj Zveza komunistov tako Slovenije kot Jugoslavije vztrajno ponavlja, da namerava sestopiti z oblasti. Zakaj ji človek ne bi skušal pri tem pomagati in ji dati kak dober nasvet. Saj ga ni treba res sprejeti; že sam nasvet je za tistega, ki ga daje, nekaj blagodejnega. Priznati je treba, da se je med vsesplošnim in vsestranskim slabšanjem položaja v državi precej hitro (žal, za zdaj le v Sloveniji) spremenilo vsaj to, da človek po dobrega pol stoletja, če vstejemo še vojni čas, lahko spet kaj javno pove, ne da bi k njemu pristopil kak tovariš v lederroku. Moram reči, da je to prva resnična in tehtna družbenopolitična pridobitev vseh povojnih let. Upam, da je tudi prva lastovica, ki bo morda le prinesla pomlad. Drugače pa nam je vsaj zapela. To je pa tudi nekaj. Človek prisluhne in dvigne glavo, pa mu je takoj laže.

Vse, kar sem povedal, je moje osebno mnenje.

Vi pa – kakor veste – lahko je tudi vaše.

Ljubljana, 14. 11. 1988.

Janko
Prunk

Slovinci in suverenost

Za današnji zbor slovenskih kulturnih delavcev sem na željo pripravljalnega odbora napisal referat Slovinci in suverenost, ki zajema zgodovino tega odnosa od prvih omemb termina in prvih prizadevanj za slovensko narodno samoodločbo. Ker je referat precej obsežnejši, kot se spodobi za podajanje na takšnem zboru in ker je bil referentom na razpolago že mesec dni, mi dovolite, da v današnjih petnajstih minutah povem le nekaj dejstev in zaključkov, ki se ponujajo iz referata in ki so mi postali očitni v zadnjem času, ko precej intenzivno pripravljam novo knjigo o razmerju narodnost in politika pri Slovencih.

V današnjem izvajanju se bom omejil na problem Slovencev in njihovih prizadevanj za samoodločbo samo v zadnjih sedemdesetih letih, kar smo Slovenci živeli v okviru jugoslovanske države.

Že sam boj za ustanovitev jugoslovanske države oziroma odločitev